

Мырзаibraимова И.Р., Мырзаibraимова Н.Р.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭСЕП ЖАНА ОТЧЕТТУУЛУК СИСТЕМАСЫН ӨРКҮНДӨТҮҮ МАСЕЛЕСИНЕ

Мырзаibraимова И.Р., Мырзаibraимова Н.Р.

К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ СИСТЕМЫ УЧЕТА И ОТЧЕТНОСТИ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

I.R. Myrzaibraimova, N.R. Myrzaibraimova

ON THE ISSUE OF IMPROVING THE ACCOUNTING SYSTEM IN THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 657

Макалада эсеп жана отчеттуулук системасын реформалоо, бул максатта Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттарын (ФОЭАС) кийирүү жана пайдалануу зарылдыгы негизделип, аталган стандарттардын артыкчылыктары, мүмкүнчүлүктөрү, Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттарын өнүктүрүүдөгү заманбап тенденциялар чагылдырылды. Кыргыз Республикасында бухгалтердик эсеп системасына Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттарын кийирүүнүн өзгөчөлүктөрү жана этаптары изилденип, республикада ФОЭАСты кийирүүнүн учурдагы абалы, аларды кийирүү жана колдонуу процессинде келип чыккан институционалдык, уюштуруучулук-укруктук, финансылык, кадрдык жана усулдук көйгөйлөр кеңири чечмеленди. Республикада эсеп жана отчеттуулук системасын эл аралык эрежелерге ылайык реформалоонун учурдагы тенденциялары, ошондой эле тиешелүү мамлекеттик органдар жана эл аралык уюмдар тарабынан жасалган жана жасалып жаткан иш-аракеттер көрсөтүлдү. Өлкөдө бухгалтердик эсеп системасын өркүндөтүү багытында иш-чаралар сунуш кылынды.

Негизги сөздөр: эсеп системасы, отчеттуулук системасы, кесиптик сертификация, KAREP долбоору, коомдук сектор, финансылык отчеттуулук, электрондук отчеттуулук.

В статье обоснована необходимость реформирования системы учета и отчетности, внедрения и применения международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) в этих целях, отражены преимущества и возможности использования данных стандартов, современные тенденции в развитии международных стандартов финансовой отчетности. Исследованы особенности и этапы внедрения международных стандартов финансовой отчетности в систему бухгалтерского учета в Кыргызской Республике, проанализированы современное состояние внедрения МСФО и институциональные, организационно-правовые, финансовые, кадровые и методические проблемы, возникающие в процессе реформ в республике. Показаны тенденции реформирования системы учета и отчетности в республике в соответствии международными правилами, а также действия, выполненные и выполняемые

соответствующими государственными органами и международными организациями. Предложены мероприятия по совершенствованию системы бухгалтерского учета в стране.

Ключевые слова: система учета, система отчетности, профессиональная сертификация, проект KAREP, общественный сектор, финансовая отчетность, электронная отчетность.

The article substantiates the need for reforming the accounting system and reporting, introducing and applying international financial reporting standards for this purpose, reflects the advantages and possibilities of using these standards, current trends in the development of international financial reporting standards. The features and stages of the implementation of international financial reporting standards in the accounting system in the Kyrgyz Republic, analyzed the current state of implementation of IFRS and institutional, organizational, legal, financial, personnel and methodological problems arising in the process of reform in the country. The tendencies of reforming the system of accounting and reporting in the republic in accordance with international rules, as well as actions performed and carried out by relevant government agencies and international organizations are shown. The proposed measures to improve the accounting system in the country.

Ключевые слова: accounting system, reporting system, professional certification, KAREP project, public sector, financial reporting, electronic reporting.

Экономиканын глобалдашуусу, интеграциянын күчөшү, инвестициялык мүмкүнчүлүктөрдүн кеңейиши, эл аралык каржы рынокторунун, маалыматтык технологиялардын өнүгүшү эсеп менен отчеттуулуктун бирдей нормаларын кийирүү, шайкештикке келтирүү жана стандартташтыруу зарылдыгын пайда кылды. Бухгалтердик эсептин бирдиктүү нормалары дүйнөнүн бардык өлкөлөрүндө инвесторлор үчүн бирдей шарттарды түзүүгө багытталган. Эсеп жүргүзүүнүн мындай жалпы жана компромисттик варианттарынын жыйындысы болгон Финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттары (ФОЭАС) (англ. IFRS - International Financial

Reporting Standards) керектөөчүлөр үчүн жогорку маалыматтуулугу жана пайдалуулугу менен айырмаланып, барган сайын эл аралык капитал рыногунун ачыкчына айланууда [1].

ФОЭАСты колдонуу ишканалардын ишмердүүлүгүнүн натыйжаларын реалисттик формада чагылдыруу, каржылык абалды чет өлкөлүк компаниялардын көрсөткүчтөрү менен салыштыруу мүмкүндүгүн берүү, бухгалтердик эсептин өнүккөн формасын кийирүүнүн негизинде оптималдуу башкаруу чечимдерин кабыл алууга шарт түзүү менен чарба жүргүзүүчү субъектилерге өндүрүштү жакшыртуу үчүн эле эмес, атаандаштык артыкчылыктарга ээ болуу үчүн да кенири мүмкүнчүлүктөрдү берет [2].

Бүгүнкү күндө ФОЭАСты өнүктүрүүдө жаңы тенденциялар орун алууда. Тактап айтканда инвесторлор үчүн финансылык маалыматтардын пайдалуулугун көбөйтүү максатында технологияларды пайдалануу жагы каралууда. ФОЭАС Фонду тарабынан ФОЭАС боюнча электрондук отчеттуулукка коюлган талаптар жана мыкты тажрыйбалар көрсөтүлгөн электрондук ФОЭАС-отчеттуулугун даярдоо жана бул процессти көзөмөлдөө боюнча колдонмо иштелип чыкты. Фонд ФОЭАС боюнча отчеттуулукту электрондук форматта түзүүнүн дүйнөлүк тажрыйбасын иликтөө боюнча долбоорду ишке ашырып жатат.

Кыргызстан, постсоветтик өлкөлөрдүн ичинен биринчилерден болуп эсеп системасын финансылык отчеттуулуктун эл аралык стандарттарына ылайык реформалоого өткөн. Бухгалтердик эсептин салттуу эрежелери салык органдарынын кызыкчылыктарына багытталган болсо, ФОЭАСка өтүү менен бухгалтердик эсеп инвесторлордун кызыкчылыктарына багыт ала баштаган.

Анткени менен ФОЭАСты кийирүү жана колдонуу процессинде институционалдык, уюштуруучулук-укуктук, финансылык, кадрдык жана усулдук көйгөйлөр келип чыкты. Бул көйгөйлөрдү чечүү ФОЭАСты колдонуунун артыкчылыктарын толук ишке ашырууга шарт түзөт.

ФОЭАСТИ колдонуудагы институционалдык көйгөйлөр республикада бул стандарттарды натыйжалуу пайдаланууга өбөлгө түзгөндөй институционалдык чөйрөнүн түзүлө электиги менен шартталган.

ФОЭАСТИ колдонуунун уюштуруучулук-укуктук маселелери алардын расмий статуска ээ эмес экендиги менен байланышкан. ФОЭАС

боюнча Комитет стандарттарды англис тилинде чыгарат, ал эми Комитеттин Фонду ФОЭАСтын тексттерине автордук укукка ээ. ФОЭАСты өлкөнүн укуктук талаасына кийирүү үчүн стандарттарды мамлекеттик тилге которууну жана бардык кызыкдар тараптар үчүн бул тексттердин тоскоолдуксуз жеткиликтүүлүгүн камсыз кылуу зарыл.

ФОЭАСТИ кийирүүдөгү каржылык көйгөйлөр калыптанган бухгалтердик эсеп системаларын кайра курууга, кадрларды кайра даярдоого, башкаруу процесстерин өзгөртүүгө, жаңы программалык камсыздоону сатып алууга ж.б.у.с. чоң чыгымдарды жасоо зарылдыгы менен байланышкан. Мамлекет тарабынан бухгалтердик эсепти реформалоого ири суммаларды жумшоо зарылдыгы да көйгөй жаратат.

Кадрдык көйгөйлөр бухгалтер адистеринин ФОЭАС жаатында билимдери менен көндүмдөрүнүн жетишсиздиги жана аларды пайдалануу боюнча усулдук материалдардын аздыгы менен шартталат.

ФОЭАСка ылайык даярдалган отчеттуулуктун керектөөчүлөрү болуп саналган адистердин – чарба жүргүзүүчү субъектилердин жогорку жетекчилигинин, ортоңку звенодогу менеджерлердин, мамлекеттик кызматкерлердин, финансылык аналитиктердин квалификациясын көтөрүү көйгөйү да тез арада чечүүнү талап кылат [2].

Республикада эсеп системасы реформалана баштагандан берки 20 жылдан ашуун мезгил аралыгында бухгалтердик эсеп менен отчеттуулуктун мыйзам базасын кайра түзүү, методологиялык жана усулдук базасын калыптандыруу, кадрларды даярдоо, финансылык отчеттуулукту конверсиялоо боюнча Финансылык отчеттуулук жана аудит боюнча мамлекеттик комиссия, бухгалтерлер менен аудиторлордун коомдук бирикмелери, эл аралык уюмдар («Карана» корпорациясы (ЮСАИД), Азия өнүктүрүү банкы ж.б.) тарабынан бир топ иштер аткарылды. Учурда республиканын банк секторунда жана каржынасыя мекемелеринде, ири өнөр-жай ишканаларында ФОЭАСтын принциптерине негизделген эрежелер колдонулат. Бухгалтердик эсептин реформасын дүйнөдө калыптанып калган ФОЭАСты колдонуу тенденцияларын эске алып, бирок, эң оболу, улуттук экономиканын кызыкчылыктарын эске алуу менен улантуу зарыл.

Азыркы мезгилде Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн алдындагы каржы рыногун

жөнгө салуу жана тескөө мамлекеттик кызматы тарабынан Швейцариянын экономикалык маселелер боюнча Мамлекеттик секретариаты (SECO) аркылуу Швейцариянын Өкмөтүнүн каржылык колдоо көрсөтүүсү менен «Кыргыз Республикасында аудитти жана финансылык отчеттуулукту өнүктүрүү боюнча долбоор» (The Kyrgyz Audit and Reporting Enhancement project – KAREP) ишке ашырылып жатат. Аталган долбоор корпоративдик финансылык отчеттуулуктун укуктук-ченемдик базасын алдыңкы эл аралык тажрыйбаларды эске алуу менен өркүндөтүү максатын көздөп, республикада аудит менен финансылык отчеттуулуктун сапатын жогорулатууга багытталган. KAREP долбоорун ишке ашыруунун натыйжасында аудитордук кызматтардын сапатын көтөрүү жана аудитор кесибине ишенимди арттыруу, финансылык отчеттуулуктун потенциалын бекемдөө жана мамлекеттик ишканалардын коом алдындагы отчеттуулугун жогорулатуу каралган. Мындан тышкары, долбоордун алкагында чакан жана орто ишканалар бухгалтердик эсеп жүргүзүү жана финансылык отчетторду түзүү жаатында билимдерди жана көндүмдөрдү ала алышат.

ФОЭАСты колдонуунун усулдук көйгөйлөрү анын талаптарындагы мүчүлүштүктөрдөн, карама-каршылыктардан улам аларды аткаруудагы кыйынчылыктар менен байланышкан. Мындан тышкары, талаптарынын деңгээли боюнча ФОЭАС негизинен ири бизнеске багытталган.

Финансылык отчеттуулугун ФОЭАСка ылайык даярдаган субъектилерге усулдук көмөк көрсөтүү максатында Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн алдындагы каржы рыногун жөнгө салуу жана тескөө мамлекеттик кызматы тарабынан финансылык отчеттуулукту ФОЭАСтын талаптарына ылайык тапшыруу боюнча түшүндүрмө иштелип чыкты.

Кыргыз Республикасынын каржы министрлиги тарабынан Кыргыз Республикасында 2014-2020-жылдарга корпоративдик финансылык отчеттуулукту жана аудитти өнүктүрүү стратегиясы кабыл алынган. Мамлекеттик башкаруу секторунда бухгалтердик эсепти өркүндөтүү максатында 2017-жылдын 1-августунда Кыргыз Республикасынын каржы министрлигинин буйругу менен «Мамлекеттик башкаруу секторунда бухгалтердик эсепти жана финансылык отчеттуулукту Коомдук сектордун финансылык отчеттуулугунун эл аралык стандарттарына ылайык жүргүзүү боюнча жобо» бекитилген.

Мамлекеттик ресурстарды башкаруунун сапатын жакшыртуу көтөрүү, башкаруунун натыйжалуулугун жана министрликтердин отчеттуулугун жакшыртуу максатында 2017-2037-жылдарга мамлекеттик секторго КС ФОЭАСты кийирүү Стратегиясы иштелип чыккан. Эл аралык стандарттарды кийирүү мамлекеттик түзүмдөрдө бухгалтердик отчеттуулук Кыргыз Республикасынын өкмөтүнүн финансылык абалынын толук картинасын чагылдырбайт экендиги менен шартталган [3].

Мамлекеттик сектордо эсеп менен отчеттуулукту Коомдук сектордун финансылык отчеттуулугунун эл аралык стандарттарына (КС ФОЭАС) ылайык реформалоо үчүн анын концепциясын жана эрежелерин түшүнгөн, бухгалтердик эсеп жүргүзүүнүн жана финансылык отчеттуулук даярдоонун заманбап көндүмдөрүнө ээ болгон квалификациялуу бухгалтерлерди даярдоо талап кылынат. Ал үчүн мамлекеттик башкаруу секторунун жетекчилерин, бухгалтерлерин жана аудиторлорун, Эсеп палатасынын кызматкерлерин, жогорку жана атайын орто окуу жайлардын окутуучуларын КС ФОЭАСка окутуу, аталган стандарттарды окуу программаларына киргизүү, окуу материалдарын жана куралдарын жаңылоо зарыл [3].

Азыркы шарттарда бухгалтердик эсеп системасындагы реформа сөзсүз түрдө маалымат технологияларын кийирүү менен коштолушу керек. Финансылык отчеттуулукту электрондук форматта түзүүнүн алдыңкы тажрыйбаларын үйрөнүү, аны биздин шарттарга ылайыкташтырып жайылтуу багытында иш-аракеттерди күчөтүү максатка ылайык.

Бухгалтердик эсептин улуттук системасын кадрдык камсыздоого тиешелүү өзгөртүүлөрдү кийирүү зарыл. Алсак, адистерди даярдоонун бухгалтер-эсепчи (кыска мөөнөттүк курстар системасы аркылуу, айталы, мамлекеттик иш менен камсыз кылуу фондунун жардамында башталгыч кесиптик билим берүү деңгээлинде даярдалат), бухгалтер-техник (техникум жана колледждерде орто деңгээлдеги адис), бухгалтер-экономист (экономикалык ЖОЖдордо «Экономика» багыты боюнча даярдалат), бухгалтер-аналитик (экономикалык ЖОЖдордо Маалымат системалары, Интернет-технологиялар багыттары боюнча даярдалат), кесипкөй бухгалтер (САР/СІРА сертификациясынан өткөн жогорку категориядагы адистер) баскычтарын бөлүп кароого болот [4].

Республикада бухгалтерлер менен аудиторлордун кесиптик уюмдары ийгиликтүү иш алып барышууда. Кесипкөй бухгалтерлер институту бухгалтерлердин кесиптик ишмердүүлүгүнө квалификациялык талаптарды иштеп чыгып, жөнгө салуу функциясын аткарышат, бухгалтерлерди сертификациялоо максатында окутушат.

Биздин оюбузча бухгалтер-аудиторлорду ФОЭАСтын жана АЭАСтын (МСА) негизинде кесиптик сертификациялоону (Сертификатка ээ болгон бухгалтер-практик САР/ Эл аралык кесипкөй бухгалтер СІРА сертификациясын) ЖОЖдордун программаларына кийирүү зарыл. Азыркы мезгилде бул курстар Бишкек каржы-экономикалык академиясы менен Борбор Азиядагы Америка университетинин окуу программаларына киргизилген. Окутуучулары ФОЭАС жана АЭАС боюнча атайын билимдерге ээ болгон айрым ЖОЖдордо САР/СІРА сертификаттарын алуу үчүн экзамендерге даярданган студенттерге колдоо көрсөтүү максатында факультативдик программалар каралган. Тилекке каршы, көпчүлүк билим берүү мекемелеринде окуу программалары корпоративдик финансылык отчеттуулук түзүүнүн талаптарына ыңгайлаштырылган эмес [4].

Бухгалтерлерди кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу, болочок бухгалтерлердин компетенттүүлүгүн камсыз кылуу үчүн төмөнкү иш-чаралар талап кылынат:

- чакан, орто жана ири бизнес ишканалары үчүн бухгалтерлерди, бухгалтер-аналитиктерди, башкы бухгалтерлерди, аудиторлорду, колледж-университеттердин окутуучуларын кайра даярдоо);

- бухгалтерлердин чет өлкөлөрдө стажировкадан өтүшү үчүн чет өлкөлүк окуу борборлору менен байланыштарды бекемдөө;

- тиешелүү кадрларды даярдоо маселелеринде жогорку окуу жайларынын ортосундагы өз ара байланыштарды координациялоо, окутуунун типтүү программаларын иштеп чыгуу [5].

Жалпысынан, Кыргыз Республикасында эсеп жана отчеттуулук системасын эл аралык эрежелерге ылайык өнүктүрүү улуттук өзгөчөлүктөрдү эске алуу, көп жылдык тажрыйбаны сактоо жана эл аралык тажрыйбага карама-каршы келбеген ыкмаларды, инструменттерди жана методологиялык чечимдерди максималдуу пайдалануу менен айкалышууга тийиш. Эң оболу бухгалтердик эсепти кадрдык камсыздоо жана бухгалтерлердин кесиптик компетенцияларын жогорулатуу талап кылынат. Эсеп адистерин даярдоо бизнес-коомчулуктун талаптарын эске алуу, экономикада жана башкарууда заманбап маалыматтык технологияларды пайдалануу, эл аралык эрежелерге интеграциялануу менен байланышкан жаңы билим берүү стандарттарын иштеп чыгууга жана методологиялык камсыздоого негизделиши керек.

Адабияттар:

1. Курмантаева А.С. Бухгалтерский учет: отечественная система и международные стандарты. - Караганда, 2015. - 486-б.
2. О практике внедрения международного опыта в сфере бухгалтерского учета и аудита на пространстве государств-участников СНГ (информационно-аналитический обзор). Исполнительный комитет СНГ. - Москва, 2014.
3. Проект стратегии внедрения ФОЭАС ОС в секторе государственного управления на 2017-2037 годы. - Жеткиликтүүлүк режими: www.fsa.kg.
4. Узенбаев Р.А., Хамзаева А.М., Алишева П.К. Проблемы внедрения МСФО в Кыргызской Республике / Журнал «Экономика и предпринимательство». - 2017. - №11. - 1267-1270-бб.
5. www.minfin.kg.

Рецензент: к.э.н., доцент Зикираев М.Т.